

ЗАХИСНІ ДІЇ В КУПАЛЬСЬКІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ ХАРКІВСЬКО-БЕЛГОРОДСЬКОЇ ЕТНОКОНТАКТНОЇ ЗОНИ (за матеріалами фольклорно-етнографічних експедицій)

У статті на основі польових матеріалів розглянуто основні компоненти Купальського свята: вогонь, вода, рослинність, лялька Маринонька та дії з ними, що спрямовані на контроль над майбутнім. У статті йдеться про купальську обрядовість етнічних українців Харківсько-Белгородської етноконтактної зони в XIX–XX та на початку XXI ст.

Ключові слова: вогонь, вода, рослинність, лялька Маринонька, етноконтактна зона.

В статье на основе полевых материалов рассмотрены основные компоненты Купальского праздника: огонь, вода, растительность, кукла Маринонька и действия с ними, направленные на контроль над будущим. В статье речь идет о купальской обрядности этнических украинцев Харьковско-Белгородской этноконтактной зоны в XIX–XX и начале XXI в.

Ключевые слова: огонь, вода, растительность, кукла Маринонька, этноконтактная зона.

The article examines the main components of the Kupala holiday: fire, water, vegetation, doll Marynonka, and the actions upon them, which were aimed at controlling the future. This paper presents specifically the Kupala rites of the Kharkiv–Bielhorod ethno-contact zone Ukrainians through the XIXth–XXth and in the early XXIst centuries.

Keywords: fire, water, vegetation, doll Marynonka, ethno-contact zone.

Вивченню купальської обрядовості присвячено праці таких учених і дослідників, як В. Харузіна, О. Потєбня, Х. Вовк, П. Чубинський, М. Маркевич, М. Максимович, М. Сумцов, П. Іванов, С. Килимник, О. Воропай, В. Соколова, Ю. Климець, В. Пропп, Р. Дражева, С. Толстая, М. Толстой, В. Сінельнікова та ін. Ними виокремлено три основні компоненти свята: вода, вогонь і рослинність, які людина традиційної культури наділяла магічними та цілющими ознаками впродовж святкування.

У статті, на основі польових матеріалів, зібраних під час фольклорно-етнографічних експедицій, організованих Спілкою етнологів і фольклористів м. Харкова впродовж 2003–2012 років населеними пунктами північної Харківщини (Вовчанський, Золочівський р-ни) і південної Белгородщини (Белгородський, Борисовський, Грайворонський, Шебекінський р-ни), розглянуто й проаналізовано основні атрибути Купальського свята, як-от: вода, вогонь, рослинність, лялька Маринонька та дії з ними, що спрямовані на захист від різноманітних небезпек у майбутньому. Мешканці Слобожанщини вважали, що під час свята вищеподані предмети набувають захисних властивостей.

Людина традиційної культури намагалася встановити контроль над майбутнім. Вона вірила, що своєю поведінкою, виконанням певних обрядів, ритуалів, магічних дій спроможна забезпечити добробут усієї родини. У поняття добробуту входило:

1. Гарний урожай (вплив на явища природи – відвернення зливи, блискавки, граду – уможливить у майбутньому виростити, зібрати й зберегти його).

2. Здоров'я (обрядодії мають забезпечити захист родини від хвороб і горя).

3. Щасливе подружнє життя в недалекому майбутньому, дізнатися про яке допомагає ворожіння, а певні обрядодії сприятимуть продовженню роду.

Усе це людина намагалася виконувати в дні зимового (Різдвяні святки) і літнього (троїцько-купальський цикл) сонцестояння. У статті розглянуто обрядодії свята Купала, яке було одним з основних і улюблених свят літнього циклу річного кола. До нього готувалися заздалегідь – обов'язково прибирали та прикрашали оселю. Дівчата гуртами йшли до лісу чи на луки, збирали польові квіти, траву й плели з них вінки. За віруваннями, кожне зілля, зірване у святкові купальські дні, було особливо цілюще та мало лікувальні

властивості. Тому люди вважали, що вінок оберігав від «нечисті», яка в ці дні була особливо небезпечною [9]. Щоб уберегти себе від відьом, русалок та інших небезпечних істот, у вінок уплітали любисток, кропиву [8, с. 121; 17, с. 37], полин або ж полин носили із собою під пахвою [17, с. 38]. На Харківщині із цією ж метою використовували ще й часник. «Селяни для охорони себе від відьом кладуть на вікна своїх хат жалку кропиву» [5, с. 214; 17, с. 39], полин [17, с. 38]. У с. Уди Золочівського району у вікна встромляли кропиву, щоб нечиста сила не зайшла в хату. Аір болотний також приносили в дім від нечистої сили. Любисток уважали придатним від усіх хвороб, від усіх чар (АВТ).

Пускаючи вінок на воду, дівчата ворожили про своє майбутнє заміжжя. У яку сторону вінок попливе – туди і заміж іти. Якщо вінок кружляв на місці, то цього річ дівчина заміж не вийде. Було поганою прикметою, якщо вінок тонув, значить, вона мала вмерти. У с. Зимовенька Шебекінського району, коли дівчата пускали вінки на воду, хлопці стрибали в річку, пірнали, і було доброю ознакою, коли хлопець, виринаючи, мав на голові вінок коханої (ГАЯ). Щоб уночі було краще видно, куди пливе вінок, до нього прикріплювали свічку. Це було своєрідним поєднанням води і вогню, тобто запоркою майбутнього шлюбу.

Якщо ж вінки на воду не кидали, то несли додому і зберігали в хаті на покуті [10]. Вінок, який «побував на святі» і який зберігали на покуті, наділяли лікувальними властивостями. При головних болях його клали на голову. Вінок могли зберігати на горищі [6, с. 158]. «На чердак його підвісять, а коли голова болить, тоді нада надівать» (ГАЯ). Із цією ж метою рослинним відваром з вінка мили голову. «Тоді той вінок зваре та голову змиє, щоб коса росла та голова не боліла» [3, с. 125]. При застуді з квітів і трави заварювали чай, а також кидали в купіль. За спостереженнями П. Іванова, на Куп'янщині «...з поверненням додому дівчата ховали свої вінки. Вони зберігали їх до наступного року і використовували лише як ліки» [6, с. 161]. Українці Саратовської губернії також уважали, що квіти з вінка Марени допомагають від різних недуг, «тому намагалися зберегти їх і при необхідності поїли хворих настоєм із цих

квітів» [4, с. 114]. Зауважимо, що вінок, який кидали на воду, могли витягнути і забрати додому: «Іноді вінки виймали з ставка, несли додому, кидали на горище, також кидали на хату через голову, щоб голова не боліла. Щоб хвороби не приставали» [10, с. 37].

Вінок, який зберігали на горищі, окрім лікувальних властивостей, мав захищати оселю від блискавки. Його закидали на дах або горище хати, «чіпляли під стріху» (ЛВК), щоб блискавка і грім не «запалили» хату. Це ж робили й українці Саратовської губернії: «...квіти та чибитки (листя чорноклену) з вінка "Моринки" несли додому для оберегу оселі від громиці» [13, с. 65].

Дорослі дівчата, як правило, плели по два вінки: один одягали на голову і носили впродовж дня, а другий чіпляли на спеціально виготовлену до свята ляльку чи гілку дерева (чорноклена, вишні, верби), які в досліджуваних районах мали назву «Маринька» й іноді «Уляниця» (Вовчанський р-н).

У народі вірили, що людина, яка пройшла вогонь і воду, очищувалася, тому й вінок, що «побував на святі», тобто пройшов вогонь і воду, набував особливо цілющих властивостей.

Уночі знахарі йшли збирати трави, яким саме в цю ніч надавали особливо цілющих властивостей [2, с. 181; 9, с. 119]. За спостереженнями М. Дикарева і С. Килимника, «...у купальську ніч зілля, особливо польове та лісове, набирає виняткових чарівних властивостей, великої лікувальної та цілющої сили» [3, с. 129; 7, с. 445]. На Слобожанщині знахарі збирали трави в лісі або поблизу кладовища: «Збирали трави на кладовищі ... і ото були лічебні» [10, с. 36]. У с. Максимівка Шебекінського району вважали, що зібрані в цю ніч материнка, ведмежі вухка, звіробій мають особливо чарівну силу (ГВК). За словами П. Чубинського, «і відьми запасуються ними для свого ремесла» [17, с. 39].

Важливим складовим компонентом свята був вогонь. Людина традиційної культури вірила в надзвичайну силу купальського вогню. У віруваннях він мав цілющу силу, люди вважали його живим, він давав тепло. Відомо, що вогонь на святі виконував очищувальну функцію [6, с. 36; 11, с. 156; 16]. Стрибання через

купальський вогонь давало можливість позбутися «усякої нечисті» (гріхів, хвороб), яких людина набиралася протягом року. Вони згорають у купальському вогні. У Нововодолазькому районі на Харківщині кажуть: «Як плигнеш через багаття, то пройдеш очищення, а то на тобі якась гадость висить – все воно згине; і колючого все боїться, як переплигувати, то все погане там лишиться» [10, с. 34]. У цьому ж селі будяк, через який перестрибували, спалювали через два чи три дні, «бо коли дівчата перестрибували, на ньому зачіплялося все лихе, негарне» [10, с. 34]. У с. Уди Золочівського району вважали: «Якщо через вогонь стрибнеш – з тебе знімаються чари, хвороба ухоче» (АВТ).

Додамо, що разом з «теплим» вогнем на святі використовували і «холодний». Будяки, кропива уособлювали «холодний» вогонь, які разом з «теплим» виконували очищувальну функцію. Вірили, що можна позбутися «усякої нечисті» і стрибаючи через колючі рослини, бо «нечисть» із людини переходить на колючки, чіпляється за них. У с. Белянка Шебекінського району, для більшого ефекту, стрибали через кілька куп будяків: «Прямо на дорозі понакладаємо кучі будяків і стрибаємо через них. Перестрибнеш одну кучу, пробіжиш, перестрибнеш другу і так далі» (МГД, НВО, НВП). Малі діти перестрибували через купи кропиви, будяків, жалили себе нею, а потім палили. У с. Івано-Лисичанськ Грайворонського району, для більш переконливих результатів очищення, спочатку стрибали через будяки, кропиву, а потім їх підпалювали і перестрибували через вогонь: «Увечері під сідьмім сягаєм через кропиву, будяки... Під колючки клали солому. Як поплигаємо через будяки – палили все і стрибали через вогонь» (ВЕМ). Вірили, що на колючках мали залишитися всі негаразди, хвороби. Ці «забруднені» рослини слід було знищити (спалити, іноді – потопити). Церква, звичайно, була проти святкування Купала, тому забороняли розводити вогнища, збиратися гуртами та влаштовувати «бесовские игрища». Традиція ж переходила від покоління до покоління, тому що кожна мати прагнула бачити свою дитину здоровою та щасливою. Імовірно, що стрибання через купи будяків і кропиви – більш пізній звичай, який не так «упадав у вічі» служителям церкви. Підтвердженням цьо-

го є спогади, які часто доводилося записувати від інформантів: діти нагортали купи землі та пилу посеред дороги, устромляли будяк чи гілку кропиви і стрибали через них. Також стрибати через будяк можна було там, де він ріс.

Дорослі хлопці й дівчата пізно ввечері перестрибували через вогонь, співали. У селищі Борисівці ще в ХІХ – на початку ХХ ст., перестрибуючи через вогонь, приказували:

На Івана Купала!
За цілий год плигала,
Усе лихо під ноги стоптала!
[3, с. 129].

У с. Маломихайловка Шебекінського району «стрибають через костьор, щоб усю хворобу забрав вогонь, щоб нечисть згоріла. Треба три рази перестрибнути через костьор: тудя, обратно і ще раз!» (ІКМ).

У с. Очеретове Валківського району на Харківщині, перестрибуючи через вогнище, співали:

Дівка на Купала
На вогонь скакала,
Як була нечиста,
то чистою стала (ФГ).

Через тиждень після Купала святкували Петра і Павла. На Харківщині цей день уважали початком жнив [11]. На «зажинки» виходили всією родиною, як на свято. «Збирати хліб слід чистим, бо хліб святий, а до святості ставилися по-особливому» [11, с. 156].

Вогонь, разом з очищувальною, виконував іще й захисну функцію. Молодь ходила навколо купальського вогнища, узявшись за руки, і почувала себе в безпеці. Відьми не наважувалися підходити близько до багаття. По закінченні свята брали із собою трішки купальського попелу. У селищі Дворічна, що на Харківщині, брали попел, «щоб захиститися від відьом» [15, с. 14]. На Куп'янщині «купальський попел збирали і закопували на воротях загороди, щоб відьма не ходила тудя до корів» [6, с. 158].

Вуглинка від купальського вогнища топили в річці, аби не було вороття хворобам та неприємностям. Саме їх очікували від відьом. За інформацією М. Дикарева,

«відьми беруть той попіл, що через нього стрибають», бо «згідливий він для хироманства» [3].

У с. Вознесенівка Шебекінського району слідували, щоб відьма не взяла вуглини від купальського вогнища. По закінченні свята їх збирали і кидали у воду: «Коли купальський костюор прогорит, угольки нада зібрати і кинути в річку, щоб усе погасло» (ПФМ).

Вода – життєво-необхідна і цінна субстанція для всього живого на землі. Ще давні греки вірили, що в джерелах мешкають морські боги, для яких вони приносили багаті пожертви [1, с. 27]. Вода виконувала очищувальну й лікувальну функції. Такі відомості фіксував П. Іванов на Куп'янщині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. «У деяких слободах, наприклад, у слободі Кабаньїй, зберігся старовинний звичай купатися, перш ніж стрибаючи через вогонь; причому, купаючись, занурюються з головою всього один раз» [6, с. 156]. В інших селах, за інформацією того ж П. Іванова, «старухи кажуть, що купатися з Маринкою не можна, тому що завжди, лише тільки погрузитися у воду Маринка, налетить сильний вихор. Це нечиста сила являється за Маринкою, яка, на думку інших, є старшою русалкою» [6, с. 163]. У Шевченківському районі Харківської області в момент утоплення Маринки в річці не купалися [11, с. 157]. У досліджуваних населених пунктах Золочівського і Вовчанського районів на свято Купала у водоймах також не купалися.

З лікувальною метою рано-уранці наступного дня, до сходу сонця, умивалися купальською росою «на красу» [2, с. 182; 10, с. 36], щоб очі не боліли. «Треба було скупатися в непочатій воді, хоч обмитися, щоб до тебе разна гадость не приставала» [10, с. 36]. 7 липня до сходу сонця набирали непочату воду: «Коли воду набереши до першої години ночі, то вважається, наче її посвятили» (ЛФЩ); «Росою зранку умивались і босі ходили, тоді всі босі ходили» (ВМЧ, РІХ).

На Слобожанщині в колі обрядових і магічних дій значне місце посідають обрядодії з Маринонькою. Це була гілка чорноклена, вишні, верби тощо, яку прикрашали стрічками, паперовими стружками, живими або штучними квітами, віночками, ягодами вишні. У с. Березівка Золочівського району Мариноньку, окрім

квітів, прикрашали молодою морквою, яблуками (ОАП). Мариноньку виготовляли у вигляді ляльки з ганчірок, соломи, трави. Для населених пунктів Слобідської України також характерне поєднання гілки дерева і ляльки. Невелику ляльку саджали у віти обрядового деревця або велику ляльку – біля гілки. Зауважимо, що на Слобожанщині гілку чи ляльку, поєднання гілки й ляльки називали «Маринонька» [6, с. 159; 10, с. 30; 11, с. 154–155]. Дівчата намагалися «заручитися» прихильністю Маринки: «Маринку носили по черзі, до вечора, у кожного в руках побуває» (КГТ). Своєрідними походами, подібними на колядування та щедрування, супроводжували і носіння Мариноньки вулицями села з купальськими піснями: «Ходили по вулиці, гуляли, нам же дань дають. Ішли по вулиці, люди виносять або зазуюють – то підходимо» (ГАТ); «До кожного двора підходять, співають... До кого останнього заходимо до хати – господарі накривають стіл, і там усі гуляють до дванадцяти ночі» (ЛІТ). У с. Красний Окітябрь Белгородського району Мариноньку діти носили вулицями до 60-х років ХХ ст. «Одівали куклу, сажали її на стулочку, прив'язували, щоб не впала, і ходили від хати до хати, приказували речитативом:

*Ми Маринку носим показати Вам,
А за цю Маринку дайте нам гостинця
І Маринці, й нам.*

Господарі виносили гостинці й давали дітям» (ВІС). Носіння Мариноньки на стільці зафіксовано і в с. Грушевіці Волоконовського району Белгородської обл. [14, с. 55].

Святкуванню були притаманні веселощі та розваги. Найбільшої сили вони набували, як правило, у другій половині дня, ближче до сутінків [12]. Відомості щодо веселощів фіксував і М. Дикарев: «Видумують повивать вінки під Купалу. І що воно строїться у молодіжній кумпанії: рубають будяки, кладуть у три кучі, потім через них стрибають, як угорілі кішки... Плигають, потім поберуть будяки, почнуть ганятися один за одним...» [3, с. 129]. Поганою прикметою було, коли під час розваг вінок падав з голови дівчини або зіб'ють його – «...голова боліти буде, як хто зоб'є та потопче, та порве» [3, с. 129].

Наприкінці свята Маринонька обов'язково підлягала ритуальному знищенню. У досліджуваних районах її топили, іноді розривали на шматки; розламували на гілочки і несли на город, щоб був гарний урожай огірків, капусти; влаштовували «поховання». Перед потопленням Маринці мили ноги, тобто тричі занурювали у воду стовбур або ноги ляльки. Ця дія має паралелі з поховальним обрядом, коли покійника обмивають і проводжають «на той світ» чистим.

Обряди очищення водою і проводів Мариноньки (потоплення її у водоймі) задля захисту самої людини мають бути розведені в часі. У с. Мала Вовча Вовчанського району діти, коли вкидали у воду Уляницю, бігли в село, не оглядаючись, бо боялися, що Уляниця перетвориться на відьму і дожене їх (ВАГ).

Після вказаної обрядодії влаштовували загальне гуляння із вживанням поминальних страв і напоїв: яєчня, каша, пиріжки, узвар або «вино» з вишень. До того ж «вино», що робили діти (у пляшці товкли вишні), також називали «маринонька».

Зауважимо, що із часів колективізації почало значно затухати святкування Купала, бо люди працювали в колгоспах з раннього ранку до пізнього вечора. А оскільки свято не завжди припадало на неділю, то й святкувати не доводилося. Малим дітям бабусі про це свято розповідали і допомагали в його підготовці.

З викладеного матеріалу доходимо висновків, що на території Харківсько-Белгородської етноконтактної зони люди з давніх-давен обожнювали воду, вогонь, рослинність, ляльку Мариноньку і виконували обрядодії з ними, що були спрямовані на встановлення контролю над майбутнім. Під час святкування захисним властивостям і очищувальній функції були присвячені спільні дії. У купальському обряді збережено самотутні риси традицій українського народу з архаїчними елементами. Нині традиційна культура етнічних українців на Белгородщині залишається малодослідженою.

Література

1. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. – М. : Высшая школа, 1988. – 495 с.

2. Воронай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у 2 кн. – К., 1991. – Кн. 2. – 441 с.

3. Дикарев М. Народний календар Валуйського повіту (Борисівської волості) у Воронежчині // Матеріали до українсько-російської етнології. – Л., 1905. – Т. 6. – С. 114–204.

4. Дражева Р. Обряды, связанные с охраной здоровья, в празднике летнего солнцестояния у восточных и южных славян // Советская этнография. – 1973. – № 6. – С. 109–119.

5. Зеленин Д. Избранные труды. Очерки русской мифологии: умершие неестественной смертью и русалки. – М., 1995. – 430 с.

6. Иванов П. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии. – Х. : Майдан, 2007. – 216 с.

7. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 2 кн. – К. : Обереги, 1994. – Кн. 2. – 524 с.

8. Максимович М. Дні та місяці українського селянина / упорядкув., пер. з рос., вступ. ст. В. Гнатюка. – К. : Обереги, 2002. – 189 с.

9. Масимов С. Крестная сила. Нечистая сила. Неведомая сила. – С.Пб. : Кемеровское изд-во, 1991. – 351 с.

10. Муравський шлях–97. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції / упоряд. М. Красиков, Н. Олійник, В. Осадча, М. Семенова. – Х., 1998. – 360 с.

11. Олійник Н. Динаміка побутування свята Купала на Харківщині (за матеріалами фольклорно-етнографічних експедицій) // Традиційна культура в умовах глобалізації: проблема наслідування культурного коду нації / матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 21–22 грудня 2006 р. – Х., 2006. – С. 153–160.

12. Олійник Н. Слобожанська родина в аграрній обрядовості // Традиційна культура в умовах глобалізації: родинна субкультура і обрядовість / матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 24–25 вересня 2009 р. – Х., 2009. – С. 116–122.

13. Сінельнікова В. Літні обряди українських переселенців Нижнього Поволжя в контексті традиційної календарної обрядовості українців // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори : у 3 т. – Чернігів, 2009. – Т. 3. – С. 63–67.

14. Солодовникова Н. Летние праздники на Белгородчине // Народное творчество. – 2006. – № 5. – С. 54–55.

15. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / упоряд. М. О. Семенова. – Х. : Регіон-інформ, 2001. – 159 с.

16. Харузіна В. К вопросу о почитании огня // Этнографическое обозрение. – 1906. – № 3/4. – С. 132.

17. *Чубинський П.* Мудрість віків : у 2 кн. – К. : Мистецтво, 1995. – Кн. 2. – 222 с.

Список інформантів

ААЖ – Алла Афанасіївна Жихарська, 1947 р. н. Записала Н. Олійник у с. Красний Октябрь Белгородського р-ну Белгородської обл. 09.2012 р.

АВТ – Анна Василівна Трохіна, 1949 р. н. Записала Н. Олійник у с. Уди Золочівського р-ну Харківської обл. 21.07.2000 р.

ВАГ – Василина Афанасіївна Глуховська, 1917 р. н. Записала Н. Олійник у с. Мала Вовча Вовчанського р-ну Харківської обл. 18.07.2003 р.

ВЄМ – Віра Єгорівна Михайленко, 1929 р. н. Записала Н. Олійник у с. Івано-Лисичанськ Грайворонського р-ну Белгородської обл. 19.07.2007 р.

ВІС – Віра Іванівна Сергієнко, 1926 р. н. Записала Н. Олійник у с. Красний Октябрь Белгородського р-ну Белгородської обл. 09.2012 р.

ВМЧ – Валентина Миколаївна Чеканова, 1940 р. н. Записали Н. Олійник, Г. Лук'янець у с. Березівка Борисовського р-ну Белгородської обл. 14.08.2012 р.

ГАТ – Ганна Андріївна Тищенко, 1929 р. н. Записала Н. Олійник у с. Івано-Лисичанськ Грайворонського р-ну Белгородської обл. 20.07.2007 р.

ГАЯ – Ганна Архипівна Яловенко, 1931 р. н. Записала Н. Олійник у с. Больше-троїцьке Шебекінського р-ну Белгородської обл. (с. Зимовенька Шебекінського р-ну). 27.09.2003 р.

ГВК – Галина Володимирівна Козак, 1972 р. н. Записали В. Бойко, В. Сушко в с. Максимівка Шебекінського р-ну Белгородської обл. 28.08.2004 р.

ІКМ – Іван Костянтинівич Мощенко, 1917 р. н. Записав М. Красиков у с. Мало-михайловка Шебекінського р-ну Белгородської обл. 08.10.2003 р.

КГТ – Катерина Гнатівна Твердохліб, 1906 р. н. Записала Н. Олійник у с. Сніжків Валківського р-ну Харківської обл. 13.08.1997 р.

ЛВК – Лідія Варивонівна Кадничанська, 1929 р. н. Записала Н. Олійник у с. Черноглазівка Золочівського р-ну Харківської обл. 21.07.2001 р.

ЛГЄ – Лідія Григорівна Єрошенко, 1938 р. н. Записала Н. Олійник у с. Івано-Лисичанськ Грайворонського р-ну Белгородської обл. 19.07.2007 р.

ЛІТ – Лідія Іванівна Твердохліб, 1919 р. н. Записала Н. Олійник у с. Уди Золочівського р-ну Харківської обл. (с. Байцури Борисовського р-ну Белгородської обл.). 21.07.2000 р.

ЛФЩ – Людмила Федотівна Щербина, 1937 р. н. Записала Н. Олійник у с. Захарівка Золочівського р-ну Харківської обл. 20.07.2003 р.

МГД – Марія Григорівна Дуракова, 1928 р. н. Записала Н. Олійник у с. Беянка Шебекінського р-ну Белгородської обл. 26.09.2003 р.

НВО – Наталія Василівна Онищенко, 1918 р. н. Записала Н. Олійник у с. Беянка Шебекінського р-ну Белгородської обл. 26.09.2003 р.

НВП – Наталія Василівна Подлесна, 1925 р. н. Записала Н. Олійник у с. Беянка Шебекінського р-ну Белгородської обл. 26.09.2003 р.

ОАП – Олександр Анатолійович Присада, 1934 р. н. Записала Н. Олійник у с. Березівка Золочівського р-ну Харківської обл. 05.07.1994 р.

ПФМ – Параска Федорівна М'ягких, 1924 р. н. Записав М. Красиков у с. Вознесенка Шебекінського р-ну Белгородської обл. 24.10.2003 р.

РІХ – Раїса Іванівна Хом'яченко, 1940 р. н. Записали Н. Олійник, Г. Лук'янець у с. Березівка Борисовського р-ну Белгородської обл. 14.08.2012 р.

ФГ – фольклорний гурт. Записала Н. Олійник у с. Очеретове Валківського р-ну Харківської обл. 17.08.1995 р.

SUMMARY

The article is based on field of collected materials in folklore and ethnographic expeditions arranged of Union of anthropologists and folklorists in Kharkiv during the years 2003–2012 settled in north of Kharkiv (Volchansky, Zolochovsky areas) and southern Belgorod (Belgorod, Borisov, Hrayvoronsky, Shebekynsky areas of Russia) the basic attributes of Kupala holidays, such as: water, fire, nature, doll Marynonka – actions which were directed to protection from various hazards in future are reviewed and analyzed. The citizens of Slobozhanshchina believed that during the holidays, these items become protective properties.

The man of traditional culture tried to take control of the future. He believed that his behavior and performance of certain rites, rituals, magical acts are able to secure the welfare of his family.

The conclusion of this material is that in Kharkiv and Belgorod ethnocontact area people anciently worshiped water, fire, nature, doll Marynonka and performed different rituals with them, that aimed at establishing the control over the future. Protective properties and cleansing functions have been devoted to joint actions during the celebration. In midsummer ritual original features of Ukrainian traditions of archaic elements preserved. Today the traditional culture of ethnic Ukrainians to Byelhorodchyni remains less explored.

Keywords: fire, water, vegetation, doll *Marynonka*, ethno-contact zone.